

ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΑΠ' ΟΤΙ ΔΙΑΒΑΖΩ

Οι νεότερες για την ύλη αντιλήψεις και η κλασική επιστήμη — Αριθμοί ατομικοί. Άλλα το καταπληκτικό και θαυμαστό συμπέρασμα είναι το ότι οι χημικές ιδιότητες ενός απλού σώματος εξαρτώνται μοναχά από τον αριθμό των πλαγίων — ηλεκτρονίων που περιστρέφονται μέσα στο άτομο τους. "Αν ο αριθμός αυτός είναι ο ίδιος για δύο άτομα, έστω και βάρους διαφορετικού, τα σώματα που αποτελούν τα άτομα αυτά είναι χημικώς τόσον όμοια, ώστε τ' αποκαλούμε με το ίδιο όνομα. Έτσι υπάρχουν δύο είδη χλωρίου, που το ατομικό βάρος του πρώτου είναι ίσο με τριανταπέντε φορές το βάρος του ατόμου του υδρογόνου και του δεύτερου με τριανταεφτά φορές. Ο πυρήνας του δεύτερου περιέχει δύο πρωτόνια και δύο ηλεκτρόνια περισσότερα από τον πυρήνα του πρώτου, μα οι χημικές τους ιδιότητες είναι οι ίδιες. Αυτά τα σώματα τα καλούμε ισοτόπα.

Ο αριθμός αυτός των ηλεκτρονίων — πλαγίων ενός ατόμου, τόσο θεμελιώδης, ώστε και να χαρακτηρίζεται το άτομο, — καλείται αριθμός ατομικός. Μέθοδοι, που τα συμπεράσματά τους συμπιπτουν, έπρεψαν να υπολογισθεί πρώτα η τάξη του μεγέθους κ' έπειτα να καθορισθεί τελειωτικά όλων των στοιχείων ο ατομικός τους αριθμός. Κατά πρώτον λόγον η μελέτη της διασποράς από την ύλη ακτίνων Χ μάς επέτρεψε να γνωρίσουμε τον αριθμό των κέντρων διασποράς, δηλαδή τον αριθμό των κινούμενων μέσα στα άτομα ηλεκτρονίων, όπως η διασπορά του κванτού του οφάνου μάς επιτρέπει να ορίσουμε τον αριθμό των μορίων της ατμοσφαιράς. Μετά ταύτα ήρθαν τα διδακτικώτατα πειράματα του Rutherford για τις αποκλίσεις των τεμα-

στά Δαρδανέλλια σύντριψε το κεφάλι όπου φώλευε η μεγαλοφυΐα, που είχε διατυπώσει την προφητεία, προτού να μπορέσει να δει τ' όνειρό της το επιστημονικό στεφανούμενο.

Έν τούτοις όσο ανεβαίνομε πιο ψηλά την κλίμακα και ζυγώνομε το πιο βαρύ βάρος (το βάρος του ουρανίου που είναι ίσο με διακόσες τριάντα οχτώ φορές το βάρος του υδρογόνου), ή σύστασι του ατόμου γίνεται πιο πολύπλοκη και λιγότερο σταθερή. Τα βαρύτερα άτομα, σαν του ραδίου, είναι έκρηκτικά. Σπάζουν κ' εκσπενδονίζουν με τεράστιες ταχύτητες (χιλιάδες χιλιόμετρα στο δευτερόλεπτο) είτε πυρήνες από άομα ήλιου (ακτίνες α), είτε ηλεκτρόνια (ακτίνες β, ανάλογες με τις καθοδικές) είτε τέλος ακτίνες γ (ανάλογες με τις Χ), οι οποίες σαλεύουν τον αϊθέρα.

Βέβαια τα τεμαχίδια που φανταζόμαστε ότι αποτελούν την ύλη δεν υπολείπονται στις αισθήσεις μας και ένεκα που είναι πάρα πολύ μικρά δε φαίνονται ούτε με τη βοήθεια των πιο μεγεθυντικών οργάνων. Κι όμως η θαυμαστή μέθοδος του Wilson φτάνει σε τέτοιο βαθμό λεπτότητας, ώστε να μάς επιτρέψει την ατομική μελέτη ενός από τα τεμαχίδια του ατόμου κινούμενου με μεγάλη ταχύτητα. Το τεμαχίδιο δεν το βλέπομε, αλλά μέσα σε μία ατμοσφαίρα υπερχορσμένη από υδρογόνους παρακολουθούμε το ίχνος του με την πυκνωσι που αφήνει το διάβα του κ' αυτή η εικόνα είναι τόσο πιστή, ώστε μαθαίνομε σ' όλες τις λεπτομέρειες την ιστορία ενός μεμονωμένου τεμαχιδίου. Έτσι μπορούμε να φωτογραφίσωμε την τροχιά ενός ηλεκτρονίου, ή ενός τεμαχιδίου α, που ανατρέπει σαν όβριδα πυρήνες και ηλεκτρόνια, ενώ βεβαιώνομε ότι οι συγκρούσεις του αούρατου αυτού βλήματος αντιστοιχούν στους νόμους της μικροσκοπικής μηχανικής.

Τα φωτεινά φάσματα και η θεωρία των «Quantas». — Πόσα μολαταίτα μυστήρια πρέπει να διαφωτισθούν ακόμα; Πώς να συλλάβη κανείς και πώς να εξηγήσει τη σταθερότητα του ατομικού μικροκόσμου; Πώς προ παντός, κ' αυτό είναι το σκοτεινότερο πρόβλημα, να αποκαταστήσει μία συνοχή μεταξύ του ατόμου και με τις φωτεινές ακτίνες που εκπέμπει;

Μία φλόγα που περιέχει και ατμό σοδίου π. χ. εκπέμπει ένα φως κίτρινο γνωστότατο, που στο φαντασματοσκόπιο αναλύεται σε ραβδώσεις λεπτές και λαμπρές, οι οποίες χαρακτηρίζουν το άτομο του σοδίου πιο βέβαια απ' ότι μία φωτογραφία, ένα πρόσωπο ανθρώπου. Το φάσμα του ατόμου του υδρογόνου με τις ραβδώσεις, που σχηματίζουν την ονομαστή σειρά του Balmer, είναι επίσης κλασσικό.

Στην ατελείωτη κλίμακα των φωτεινών διακυμάνσεων το άτομο ενός δομένου απλού σώματος διαλέγει αποκλειστικά έναν αριθμό νότες, πάντοτε τις ίδιες, των οποίων η γατανομή είναι πολλές φορές περιπλοκωτάτη. Ποιόν αντίληψη να σχηματίσωμε για τη σύστασι του ατόμου τέτοια, ώστε η σύστασι αυτή να φερρη λογικά με μία συνέπεια δικαιολογημένη την ακριβέστερη κατανομή των ραβδώσεων του αντιστοιχού φάσματος.

Αριθμητικά μία φωτεινή ακτινοβολία, που αντιστοιχεί σε μία καθορισμένη ραβδίωσι του φάσματος, χαρακτηρίζεται από τη συχνότητά της, δηλαδή από τον αριθμό των κυμάνσεων του αϊθέρα που επαναλαμβάνονται σ' ένα σημείο κατά δευτερόλεπτο. Ποιές είναι λοιπόν οι έσωτερικές ιδιότητες του ατόμου, που του επιβάλλουν απαρεγκλίτως αυτές τις συχνότητες τις αποκαλυπτήριες, και τους χαρακτηριστικούς αριθμούς που τις αποδίδουν; Σ' αυτό εδώ το σημείο έπαιρβαίνει η θεωρία των Quantas.

Όταν ένα άτομο εκπέμπει μία φωτεινή ακτινοβολία χάνει ενέργεια, μα δεν τη χάνει με συνεχή τροπο. Μα τη χάνει ώσαν ή αού να ενεργούσε με πηδήματα και σά ναχανε διαδοχικά κοκκούς ενέργειας. Έτσι όμως στην άρχή παρσμερίζεται ή απλούστερη υπόθεσι που καιώρθανε να συμπέσξ ή διάρκεια της φωτεινής κυμάνσεως με τη διάρκεια της περιφοράς ενός ηλεκτρονίου απάνω στην άπειροστή τροχιά του. Πρέπει λοιπόν να προσερέωμε σε υπόθεσι πιο πολύπλοκη. Και τέτοια, που τή συνέλαβε ή μεγαλοφυΐα του Bohr — μία υπόθεσι στο φαινόμενο αυθαίρετι και που δεν έχει καμιά αναλογία με τις κινήσεις του ήλιακού συστήματος — είναι ή ακόλουθη: Μεταξύ των πιθανών τροχιών έσξ ήλεκτρονίου, γύρω στον πυρήνα, μόνο μερικές εξαιρετικές είναι σταθερές Κ', όταν για έναν οποιοδήποτε λόγο ένα ήλεκτρόνιο πηδά από μία απ' αυτές τις σταθερές τροχίες σε μιάν άλλη πιο γειτονική στον πυρήνα, εκπέμπει με τη μορφή ακτινοβολίας μία ποσότητα (quantum) ενέργειας. Η συχνότητα της εκπεμπομένης ενέργειας είναι κατά έναν τύπο μέση μεταξύ των διαρκειών της περιφοράς τή ήλεκτρονίου στη μία και την άλλη από τις δύο σταθερές τροχίες.

Η θεωρία αυτή μάς επέτρεψε να νιώσωμε ταπλό αλλά φάσματα με έναν τρόπο αξιοσημείωτο.

Η φωτοβολίδα (photon) και ή Μηχανική των κυμάνσεων. Άλλά, μ' όλη την προσφυγή στη Μηχανική της σχετικότητας, μ'

ΠΑΡΤΟΝ. — Λεύκες και Φτέρες

[Λονδίνο. Ίδιωτική συλλογή]

Κάθε αριθμός αντιστοιχούσε πραγματικά σ' ένα γνωστό απλό σώμα. Εκτός από ξη. Έμειναν δηλαδή άδειες ξη θέσεις, οι οποίες όπως προανήγγειλε ο Moseley, θα συμπληρωθούν μιά μέρα από σώματα, των οποίων τις χημικές ιδιότητες προείπε. Ένα τουλάχιστο από τα ξη αυτά χάσματα έπληρώθη ως τα τώρα κ' έτσι ή προφητεία αλήθευσε. Μία σφαίρα τούρκικη

ΠΑΡΑΞΕΝΑ ΕΘΙΜΑ ΜΝΗΣΤΕΙΑΣ

Τὸ κλεισμένον τῶν κοριτσιῶν.—Τὰ καφάσια τῶν νῶν καὶ αἱ νυκτεριναὶ ἐξοδοί.—Πλαστοπροσωπεῖται ἀρραβωνιασμένων.—Ἡ κουτσολοιμία καὶ τὸ ἄλγος.—Αἱ ποιναὶ τοῦ φιλήματος.—Τὰ ἄγρια ἔθιμα τῆς Δίβρης.—Ἀρχοντικοὶ γάμοι.—Τὸ πιάνο τῆς Σισιανοπούλας.—Ἀδελφικὴ σχέσις μνηστῆρων.

Μέσα εἰς τὸν κυκεῶνα τῶν μεταπολεμικῶν θεωριῶν περὶ ἐλευθέρου γάμου καὶ περὶ δοκιμαστικοῦ γάμου καὶ τῶν εὐκόλων συναντήσεων εἰς τὰ χορευτικὰ κέντρα μετὰ συνεπειῶν ἢ ἀνευ τούτων, τὰ ὁποῖα ἂν ἤκουον ἢ ἐβλεπον οἱ γονεῖς μας ἢ καὶ ἀπλῶς οἱ γεροντότεροι θὰ ἤρχιζαν ἀνεξάντητα σταυροκοπήματα, ἐρχόνται εἰς τὴν μνήμην μου διηγήσεις περὶ τῆς ἀγριότητος τῶν ἡθῶν, ἡς ἐμάστιξε τὴν Πελοπόννησον εὐθὺς μετὰ τὸν Ἀγῶνα.

Εἰς τὴν πατρίδα μου τὴν Δημητσάναν, καίτοι ποτὲ δὲν κατέφικον ἐν αὐτῇ Τοῦρκου, διότι οἱ κάτοικοι τῆς εἶχαν τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἀφιερωσὺν εἰς τὴν Βασιλομήτορα (Βαλιντὲ Σουλτάναν), τὰ κορίτσια δὲν ἐβγαίναν ποτὲ εἰς τὰ κέντρα, δὲν ἐπηγγίναν εἰς τὰ πανηγύρια οὐτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὐτε εἰς περίπατον κἀν. Ὅταν ἤθελαν νὰ μεταλάβουν ἐξυπνοῦσαν στάς τρεῖς τὸ πρωὶ καὶ ἐπὶ γαυανὸν στὸν ὁρθρον μυστικὰ καὶ ἀπόκαιρα. Αὐτὸ ἐξηκολούθει νὰ γίνεται μέχρι τῶν νεανικῶν μου χρόνων, ἥτοι μέχρι τοῦ 1890. Αἱ ἐκκλησίαι μας εἶχαν ἐξωτότες, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα, ὑψηλὰ καφάσια διαίτην τῶν ὁπλοῦν, χωριζόμεναι ἀπὸ τοῦ ἁνδρὸς συνήγοντο κατὰ Κυριακὴν καὶ ἔλεγαν μεγαλοφῶνως ὅλα τὰ νέα τῆς ἐβδομάδος, μόνον αἱ ὑπανδρευμένα.

Διὰ τὰ κορίτσια καὶ τὰ καφάσια τοῦ γυναικωνίου ἦσαν καρπὸς ἀπηγορευμένος, μόνον δὲ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου τὸν ἐπεσκέπτοντο κατὰ πρόωπον τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ. Τὰ κορίτσια τῶν ἀπόρων εἰργάζοντο εἰς τὸ χωράφι καὶ εἰ, τ' ἀμπέλι, ἐπὶ γαυανὸν ὅμως ἀπὸ δρόμους ἀποκέντρους καὶ συνοδείας τῶν οἰκείων. Ἀλλὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας ἦσαν καὶ αὐτὰ κλεισμένα, ἐκαλλιέργουν ἀνθὴ εἰς τὸ σπῖτι τῶν καὶ ἐκουβαλοῦσαν, ἀπὸ τὰς μακρινὰς κρήνας νερὸ μὲ τὸ βάρη συνεργόμεναι ἐκεῖ ἢ πολὺ πρωὶ ἢ τὸ βραδύ καὶ μὲ τὸ σουρούπημα διὰ νὰ τὰ εἰποῦν καὶ νὰ ἴδωσιν κανένα λ-βέντην νὰ ποτίσῃ τὸ ἄλγος τοῦ.

Τὰ εἴκοσι κορίτσια διὰ νὰ τὰ ἴδωσιν οἱ νέοι ἐπρεπε νὰ κάμουν μυστίας δεκάδες καντάδων ὑπὸ τὰ παράθυρά των μὲ τὰ βιολιά ἢ νὰ περιτρέχουν τοὺς ἀνοίχτους δρόμους κατὰ τὰς εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν παρὰ τὸν ναὸν, ἀλλὰ καὶ ἀπ' νηρωπὸν, ἥτοι οἱ καὶ εἰς τοὺς γάμους τῶν φιλενάδων δὲν ἐπηγγίναν τὰ κορίτσια διὰ νὰ μὴν συμφύρῳνται ἢ κακολογηθῶνται!

Ὅφειλα ὅμως νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἡ ἀσθηρὸτης τῶν ἡθῶν τῆς Δημητσάνας ἦτο παραδειγματικὴ, καὶ ὅπως ἦτο παραδειγματικὴ καὶ ἡ ἐπίδοσις τῶν Ἀρχάδων μαθητῶν εἰς τὴν περιφημὸν Σχολὴν τῆς, διότι τὴν σεμνότητα καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῶν παρη-

κολούθει ὁλόκληρος ἡ πόλις, ὅπου ἐξηκολούθει νὰ γίνεται καὶ διὰν ἀκόμη ἰδρῦθῃ τῇ 1880 τὸ Γυμνάσιον, ἐπὶ πολλὰ ἔτη.

Μέσα εἰς τὸσον αὐστηρὰν πόλιν, ἀνεπτύσσοντο παρὰ τὴν ἄλγαν καὶ ἄγρια ἔθιμα μνηστειῶν. Κατὰ κανόνα ὁ μνηστὴρ ἐβλεπε τὴν μνηστῆν του μίαν φοράν, ὅταν ἔλθον αἱ διαπραγματεύσεις τοῦ συνοικεῖον, πολλάκις δὲ γίνοντο μνηστειὰ ξενιστευμένων, οἱ ὁποῖοι ἐπανερχόμενοι ἔκαμναν τοὺς γάμους τὸν χωρὶς νὰ ἔχουν ἰδῇ ποτὲ οὐτε φωτογραφίαν τῆς ἀρραβωνιαστῆς τῶν. Τοῦτο γίνεται τῶρα μὲ τοὺς ἐξ Ἀμερικῆς γαμβροὺς, ποὺ θέλουν παροῦσιν ἀπὸ τὸν τόπον τῶν.

Ἐνεκα τῆς αὐστηρότητος ταύτης διηγούμαι ὅτι πολλάκις συνέβησαν πλαστοπροσωπεῖται, δηλαδὴ ἄλλη ἐλγε ἰδῇ ὁ γαμβρὸς κατὰ τὴν στιγμήν συναντήσιν, καὶ ἄλλη ἐπαυγε εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὴν ἐξουσίαν! Πῶς εἶνε δυνατόν ὅμως νὰ πιστεύσῃ κανεὶς σήμερον τέτοιαις ὑποκαταστάσεσι ὅταν τὰ ζεῦγη ξαντλοῦν τὴν γνῶσιν τῶν πάντων ἀπὸ τῶν πρώτων συναντήσεων.

Ζῶν παράδειγμα τῆς πλαστοπροσωπείας τῶν χρόνων ἐκείνων ὑπῆρχε κατὰ τὰς γυμνασιακάς μου σπουδὰς, ἡ καθαριότητα τοῦ γυμνασίου μας Λεϊμνοῦ. Αὐτὴ ἦταν χωρὶς καὶ διὰ τὴν ἐπὶ τὸν γαμβρὸς νὰ τὴν γνωρίσῃ εἰς ἕνα χωρὶς τῆς Ἡραίας ἐμνεῖν εὐχαριστήμενος, διότι τὴν εἶδε καθημερινῶς εἰς τὸ σεντοῦκι μὲ σοβαρότητα μεγάλην. Ἐφύγεν ὁμοῦ ἀμέσως καὶ ἐπαγγέλλετο τὴν αἰοῦσι μὲ μεγάλο συμπέθειον καθαλαῖαν διὰ τὴν στέφιν, ἥτις ἔγινε ἐν συμφύρῳ καὶ βίε εἰς τὴν σάλιν τοῦ σπιτιοῦ, εὐθὺς δὲ κατόπιν ἐκαβάλλησαν ὅλοι, ὡς καὶ ἡ νύμφη εἰς ὁρατὸν ἄλλον καὶ ἐφυγαν προπεμπόμενοι μὲ δόξα καὶ τοῦφεκις.

Ὅταν ὁμοῦ κατέβαιναν εἰς τὸ Βρουλάγγιστο μετὰ τὸν Βλόγγον καὶ Ζατούνης ἡ νύμφη ἐγκραῖσθη ἀπὸ τὸ ἄλγος καὶ ἤρχισε νὰ φωνάζῃ: τὸ πόδι μου! ὦ τὸ πόδαράκι μου! Τὴν ἐκαβάλλησαν πάλιν καὶ κρατῶντες πλεόν τὸ καπλῆτον, τὴν ἐφεραν εἰς τὴν Δημητσάναν, ὅπου ἐξηκολούθησε γάμος τριήμερος. Ἡ νύμφη δὲν ἐχόρευε μὲν, ἐτραγουεῖ ὁμοῦ γενναίως, διαμαρτυρομένη μόνον κατὰ τοῦ ἀγρίου δρόμου, ποὺ τῆς ἔκαμε τέτοιον ἀνέλπιστο κακὸν. Παρὰ τὰς ἐλπίδας τοῦ γαμβροῦ τὸ πόδι τῆς... δὲν ἐγυαρεύθη ποτὲ. Διότι ἡ κουτσὴ ἐκ νεανικῆς ἡλικίας καὶ ἡ πῶσις ἐκ τοῦ ἱπποῦ ἦτο ἀπὸ τὴν ἀσκησίαν... Ὁ γαμβρὸς τὴν ἔπαθε, συζευχθεὶς μετὰ πλαστοδοξαμένην τὴν Κουτολεϊμονιά. Καίτοι δὲ εἶχε αὐτὸς καὶ τὰ δύο πόδια γὰρ κατὰ τὴν πολλὴν γρηγορότερα εἰς τὸν

τάφον, ἀπὸ τὴν περιφημὸν συμβίαν του, ἥτις περὶ πεσοῦσα λόγῳ τῆς χρεῖας εἰς πέναν μᾶς ἐφείδρυνε σκουπίζουσα τὴν αὐλὴν τοῦ γυμνασίου δι' ἀσχημάντων μισθῶν.

Ἡ ἀσθηρὸτης τῶν ἐθίμων τῆς μνηστειῶς ἦτο κοινὴ εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Εἶνε γνωστὸν δὲ κατὰ τοὺς παλαιούς Βυζαντινούς χρόνους ἡ μνηστειὰ ἐξελεῖτο δι' ἱερολογίας καὶ ἵνα λυθῇ ἀπρὸ τῶν λόγων σοβαροί, ὅς καὶ ἐπὶ τοῦ διακονίου τῶν συζύγων. Γνωστὸν εἶνε καὶ ἡ ποινὴ ἢ ἐπιβαλλομένη εἰς τὸν ἀπογορητὰ μνηστῆρα, ὅταν ἐλγε φιλήσει τὴν μνηστῆν του, διότι ἔχανε ὅλα τὰ δῶρα τὰ ὁποῖα τῆς ἐλγε προσφέρει. Ἀργότερον πρὸς ἀποφυγὴν καταρχήσαν ἡ ἐκκλησία ἤνωσε τὰς εὐχὰς τῆς μνηστειῶς μὲ τὰς τοῦ γάμου εἰς τὴν αὐτὴν τελετὴν, ὅπως γίνεται μέχρι τῆς σήμερον. Σινά-σινά δὲ ἐξέλειπε, ὡς καθαρός ποινὴ καὶ αὐτὴ ἡ συνέπαια τοῦ φιλήματος, ἵνα διὰ οἱ μνηστευμένοι δὲν δίδουν πλέον ἕνα μόνον φίλι, ἱσως δὲ καὶ διὰ τὸ δίδουν αἱ νύμφαι καὶ χωρὶς καθόλου νὰ μνηστευθῶν. Ἡ κατάρσις τῆς ἱερολογίας ἔκαμνε αὐστηροτέρας τὰς σχέσεις τῶν μνηστευμένων εἰς Τουρκοκρατίας, διότι δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐγγύησις.

Κατὰ τὸ 1894 μοὶ διηγείτο σεβαστὴ μου συγγενὴς τὴν ἀγριότητα τῶν ἐθίμων εἰς τὴν πατρίδα τῆς Δίβρης, ἡ ὁποία κειμένη εἰς τοὺς ὁρεοὺς τῆς Ἡλείας, εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ γενομένη μετὰ τοῦ χωρίου Λάλα, ὅπου εἶχον τὴν φαλάν των οἱ Ἀλβανόφωνοι Λαλαῖται, περιφημοὶ πηλοκαρδῆς καὶ λησταὶ τῆς Τουρκοκρατίας, λυμηνόμενοι τοὺς τέσσαρας νομούς καὶ ἀπάρχοντας πλὴν τῶν περιουσιῶν τῶν ραγιάδων καὶ τὰ κορίτσια των. Ὁ φόβος τῆς ἀπαγωγῆς τῶν νεανίδων ὑπὸ Μωαμεθανῶν πρὸς πλουτισμὸν τῶν χρεωμένων τῶν δυναστῶν ἠγάγαζε καὶ τοὺς εὐγενετέρους τῶν Ἑλλήνων νὰ κρυπτοῦν μέχρις ἀπανθρωπίας τὰ κορίτσια των ἢ νὰ τὰ ὑπανδρεύουν εἰς νεωροτάτην ἡλικίαν. Αὐτὸ ἥτο κανὼν εἰς τὴν Κρήνην ὅπου ἡ δουλεία ἦτο πάντοτε βαρυντέρα.

Λεῖψανον τῶν τρόμων τῆς Τουρκοκρατίας ἐμνεῖν εἰς τὴν Δίβρην τὸ ἔθιμον, νὰ μὴ βλέπῃ κανεὶς τὴν μέλλουσαν συζύγον του, παρὰ μόνον κατὰ τὴν στέφιν. Ἡ θεὸς μου Χρυσούλα ἦτο κόρη τοῦ προηγουμένου Στεφανοπούλου, θεῖα τοῦ τότε ὑπογενοῦ κ'. Ἀνδρὸς Στεφανοπούλου, συνεφανήθη δὲ νὰ μνηστευθῇ μετὰ τοῦ Κωστάκη Σισίνῃ υἱοῦ τοῦ Μουλά-Γιαννάκη ἐπιφανοῦς. Ἀγωνιστὸν καὶ χορηγὸν καὶ τροφὸν τοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως, Ἐπὶ κεῖνο νὰ συμπεθερεύσιν δύο μεγάλα σπῖτια τῆς Πελοποννήσου καὶ ὁ Κωστάκης μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Νικολάκη καὶ τινων συγγενῶν των ἀνῆλθον ἐκ τῆς πεδινῆς Γαστούνης εἰς τὴν ὁρεινὴν Δίβρην διὰ τοὺς ἀρραβῶνας.

Ἡ ὑποδοχὴ ὑπῆρξε μεγαλοπρεπὴς καὶ ἤρχισαν γλέντια ἀτελείωτα μὲ βιολιά καὶ τραγούδια. Ἐπειροῦσαν ἡμέρας καὶ νύκτες, ἀλλ' ὁ γαμβρὸς δὲν ἐλγε ἀντικρῶσι τὴν νύμφην... Ἐκείνη ἀσχολομένη εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴν προστομασίαν τῶν φαγητῶν τῶν εἶχε ἰδεῖ ἐκ τῶν παροικητῶν, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς χαρμαῖδας τῶν θυρῶν καὶ ἐμνεῖν πολὺ εὐχαριστήμενη.

Ἀλλ' ὁ γαμβρὸς; Μάτην ἀναμένον νὰ λήξῃ ἡ κατὰστασις καὶ βλέπον διὰ τὴν ἐφάνειν ἡ ὥρα τῆς ἐπιστροφῆς εἰς Γαστούνην, ἠρώτησε τὸν λόγον ποὺ δὲν βλέπει τὴν νύμφην. Καὶ ὅταν ἔμαθε διὰ τὴν ἐθῆμον ἦτο ἐν Δίβρην νὰ βλέπῃ κανεὶς τὴν μνηστῆν του μόνον κατὰ τὴν στέφιν, ἐδήλωσε κατηγορηματικῶς ὅτι αὐτὸς οὐτε σέβεται, οὐτε στέργει τέτοιαι ἔθιμα, ἡγεῖρε δὲ τελεσιγραφικῶς, τὴν ἀξίωσιν νὰ καθῆται καὶ ἡ νύμφη εἰς τὴν τράπεζαν, ἄλλως ἐδήλωσεν ὅτι θὰ φύγῃ διὰ τὴν πατρίδα του ἀμέσως καὶ ἀνεπιστρέψῃ.

Ἐγιναν συμβουλία ἐπὶ συμβουλίων. Ἡ νύμφη ἔκλαψε, διότι δὲν ἤθελε νὰ χάσῃ τὸν γαμβρὸν καὶ ἐπὶ τέλος παρηγορήθη διότι ἀπεφασίσθη νὰ βγῇ εὐθὺς καὶ νὰ τραπῇ τοὺς συμπεθερούς καὶ νὰ παρακαλέσῃται ἐφ' ἑξῆς μὲ ὅλους εἰς τὰ γεύματα. Ἐτοί εἶνε ἡ μνηστειὰ πραγματικὴ, ἐξηκολούθησε δὲ μετὰ μῆνας καὶ μεγαλοπρεπέστατος γάμος.

Οἱ Σισιναῖοι εἶχον ἐκπαιδεύσει τὴν μοναχικὴν ἀδελφὴν των Ἀδελφὴν εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ τὴν ἐμαθάν ἀρχαίους συγγραφάς καὶ πιάνο, τὴν ἐνύμφευσαν δὲ μὲ τὸν Γεώργιον Ζαφειρόπουλον τῆς Ἀνδριτσείνης, ὅπου μετεφέρθη καὶ τὸ πιάνο ἀπὸ εἰκοσι πεζῶν μὲ δοκάρια εἰς τοὺς ὄρους. Τὸ πιάνο αὐτὸ τὸ εὑρεν ἐκεῖ ἡ βασίλισσα Ἀμαλία κατὰ τὴν πρώτην τῆς περιουσίαν μὲ τὸν Ὀθῶνα καὶ ἐσπευσε νὰ παίξῃ εἰς αὐτὸ θαυμάζουσα πῶς εὐρέθη εἰς τὰ βουνὰ ὄργανον σπανιότατον τότε καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Ναύπλιον. Τὸ πιάνο ἐκείνο τῆς

GEORGES BRANDES

ΙΠΠΟΛΥΤΟΣ ΤΑΙΝ (1893)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ
Α. Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ

Ἐνας γιατρός δὲν ἀναλαβαίνει πρόθυμα τὴν ἐθῆμον τῆς νοσηλείας τῶν συγγενῶν του. Ἀπὸ ἀνάλογα αἰτία ὁ συγγραφεὺς προτιμᾷ νὰ «τηρήσῃ σιγὴν», μὲν ὅτι ἔνα θάνατος, ποὺ τὸν συνικνεῖ κατὰκαρδία. Δὲ γράφει κανεὶς παρὰ βιάζοντας τὴν θέλησιν του, τὴ στιγμήν, ὅπου μαθαίνει τὴν ἀπώλεια ἑνὸς ἀνθρώπου, στὸν ὁποῖον ὀφείλει πάρα πολλὰ.

Ὁ τηλέγραφος, ποὺ μᾶς μετέδωκε τὴν εἰδήσιν τοῦ θανάτου τοῦ Ταῖν, ἐπισυμβάντος στὸ Παρίσι, μὲ εἶχε ἀναγγεῖλει ἐδῶ καὶ λίγες ἡμέρες, ὅτι ἡ ἀρρώστια του ἐπερνε νὰ ἀνησυχῇ τὴν τροπὴν. Ἡ ἀρρώστια αὐτὴ ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ καιρὸ. Πᾶνε εἰκοσι χρόνια πιά, ποὺ ὁ Ταῖν αἰσθάνθηκε τὴν πρώτην κρίσιν τῆς. Κι' ἀπὸ τὸ 1873 κατακοίσετο στὸ Menthon Saint-Bernard στὴ Σαβοῖα καὶ δὲν ἐρχόταν στὸ Παρίσι, παρὰ μόνον γὰ νὰ περάσῃ τέσσαρες μῆνες τὸ χρόνον. Ἡ γένεια του ἀπαυτοῦσε μὴ ἤμελλε ζωὴν ἐξοχὴ καὶ τὸν καθάρων ἀερα τοῦ βουνοῦ. Ἀλλὰ μ' ὅλες αὐτὰς τῆς προφυλάξεις, ποὺ ἔτεχνε, ἦταν πάντα φιλόδοξος. Στὴν κοσμικὴ ζωὴ δὲν ἀνακατεῖτο παρὰ λίγο, στὴ δὲ πολιτικῇ καὶ κοινωνικῇ, δὲ λάβαινε καθόλου μέρος. Ὅλον τὸν καιρὸν τοῦ διεθέτε ἀποκλειστικὰ στὴν ἐπεξεργασία τοῦ κυριωτέρου ἔργου του, τὰ βιβλία του: *Origines de la France contemporaine*.

Στὸ πρόσωπο τοῦ Ταῖν ἡ σημερινὴ εὐφραγία γίνετο πρὸς τὸν μέγαν ἱστορικὸν τῆς, τὸν μεγάλου κοιντοῦ τῆς, καὶ ἱσως-ἱσως τὸν πρὸς τὸν μέγαν περὶ τῆς. Καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶνε, πῶς πεδαινοῖ σὲ μίαν στιγμῇ, ποὺ ἐλλείψει ἐπαφῆς μὲ τὸν μέγαν κοιντὸ τῆς πατρίδας του, εἶχε παῖσει νὰ εἶνε ἀγαπητός. Ἐν' ἀλήθεια οὐδεὶς εἶχε χάσει τοὺς θαυμαστὰς του, οἱ ὁποῖοι σὲ τὴν νεανικὰ του χρόνῳ τὸν εἶχαν ἀνεβράσει στὶς «νεφέλες», ἀπ' ἀφορμὴ τοῦ φιλοσοφικοῦ του οἰοποτατισμοῦ, καὶ ἀκόμη ἡ ἐπιδοκιμασία ἐκείνων ποὺ τὸν διαβάσαν καὶ τὸν ἐγκωμιάσαν, ἐξ αἰτίας τῆς σεμνικτικῆς διάθεσής, μὲ τὴν ὁποῖαν ἐβλεπε τὴν νεώτερη Γαλλίαν, δὲν ἐφάνε νὰ τὸν ἱκανοποιήσῃ.

Τώρα ποὺ εἶνε πεθαιμένος πιά, ὅλες οἱ φωναὶ θὰ ἐνωθῶν ἀναμνήματα, ὅπως ἄλλως τε συμβαίνει περὶ παρόμοια περιπτώσεων, θὰ ἐνωθῶν γὰ ν' ἀποδοῦσιν τὸν ὀρελόμενον σεβασμὸν στὴ μεγάλῃ του ἀξία.

Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας ὁ Ταῖν πέρασε μὴ χεῖματιτικὴν μέρα ἀπὸ τὴν γραφικὴ καὶ γερὰτὴ ἀπὸ ἔργα τέχνης ἀλλή, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν ὁδὸν Βοναπάρτη ὁδηγεῖ στὸ Σχολεῖον τῶν Καλῶν Τεχνῶν κ' ἐκεῖ μύρεσε νὰ ἰδῇ ἀνθρώπους ὅλων τῶν ἡλικιῶν νὰ σχηματίζουν οὐρὰ μπροστὰ στὴν εἰσοδὸν. Ἀν ἐκινῶνται μ' αὐτοὺς, τὸ ἀνθρώπινο κύμα θὰ τὸν ἐφρενεν στὴ μέση τοῦ μεγάλου ἀμφιθεάτρου, τὸ ὁποῖο οἱ τοιχογραφίαι τοῦ Paul Delacroix, μετέβαλλαν σὲ μὴ ἀπὸ τῆς πρὸς αἰθούσας διαλέξεως τῆς Εὐρώπης. Καὶ ὅταν ἐκεῖ μέσα, ἀφροῦ ἐπὶ ἕνα τέταρτον τῆς ὥρας θὰ σκεπτόταν πάντα στὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ καλλιτέχνης ἀνακάλεσε στὴ μνήμη του τοὺς μεγάλους ἀνδρας,—θὰ κατάρφανε ἐπειτα περιφρονώντας τὸ βλέμμα του ἀπὸ τὸν ἕνα μαθητὴν στὸν ἄλλον, νὰ ἐκχωρίσῃ πλάι σὲ μὴ μορφῇ, ἔλκουναν τὸ γένος ἀπὸ τὴν Βορεινὴν Γαλλίαν, κάποιον γνήσιον ἐπαρχιώτικον τύπον, Ἰσπανὸν ἢ Ἰταλὸν. Σὰν πραγματικὸν μαθητὴς αὐτοῦ οἱ νέοι, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν τὸ περιβάλλον τῆς σάλλας, γαυροῦσαν μ' ἕνα ἐκχωσαντικὸν τρόπον τὴν ἀφίει καθε μπουρζουά, τοῦ ὁποῖου τὸ δειλὸ

μάμης μου εἶχε οὐρὰν μέσην καὶ σώζεται ἀκόμη, μεταφρεθὲν εἰς Ἀθήνας.

Οἱ Σισιναῖοι λοιπόν, οἱ τῶσον ἐλευθερίας ἀναθεσφάσαντες τὴν ἀδελφὴν των, δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀναχθῶσι τὴν ἀσθηρὸτητα τῶν ἐθίμων τῆς Δίβρης καὶ ἐπέτυχον κατὰ τὸ 1850 νὰ τὰ διασώσουν, διότι βαθμυδὸν κατηργήθησαν καὶ ἐκεῖ καὶ ἄλλαχοι τῆς Πελοποννήσου.

Πάντως ὁμοῦ δὲν θὰ ἦσαν σήμερον εὐχαριστήμενοι ἂν ἔσαν καὶ ἐμάνθανον σὲ πλησίον τῆς Γαστούνης εἰς μνηστὴρ ἐπιστήμων μεταβαίνων τὸν κρυφὸν χειμῶνα ἵνα περῶν ὀλίγας ἡμέρας πλησίον τῆς μνηστῆς του, ἐλάμβανε τὴν ἀδειαν ἀπὸ τὰς πενθερῶν του νὰ κοιμᾶται εἰς τὸν κρεβάτι τῆς ἐπιδόξου νύμφης, σὺν ἀδελφός. Πράγματι ὁ νέος ἐσεβάσθη ἀδελφικῶς τὴν μνηστῆν του μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ γάμου του!

Ἀλλ' ὁπωσδήποτε εἶνε τῶσον ἐξωφρενικὴ ἡ τοιαύτη ἐξέλιξις, ὅσον καὶ σπανία, τῶν οὐχόσον τῶν μνηστῆρων εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ὥστε νὰ σταυροκοπούμεθα καὶ οἱ πλεόν ἐλευθεριάζοντες καὶ νὰ κρανάζωμεν δικαίως μεμψιμοιροῦντες: «Καὶ ποῦ ἀράγ θὰ φθάσωμεν ἀκόμη!

Ἡ ἐπιφυλακτικὸν βάδισμα, εἰδείχε πῶς δὲν ἤντικε στὸν καλλιτεχνικὸν κόσμον.

Μὰ ἔξαφνα ἐπειτα ἀπὸ τὸ θόρυβον αὐτὸν ἀκούσθησε μὴ ἀπόλυτη σιγὴ. Στὸ κατώφλι τῆς πόρτας τῆς εἰσοδου, φάνηκε ἕνας ἀνθρωπος σαράντα χρόνων. Μ' ἕνα βιαστικὸν βῆμα ἐφθασε στὴ μέση τοῦ ἀμφιθεάτρου καὶ κάθησε μπροστὰ σ' ἕνα τραπέζι. Εἶχε μέτριο ἀνάστημα, κοντόπαχο λαϊμὸν, ὄμους πλατεῖους, γερὰ πλάτη, μὰ πρόσωπον κρητομένην λίγο, καὶ κεφαλὴ ἐγγενικὴ, πλασιωμένο ἀπὸ λεία καὶ βαθύχρῳμα μαλλιά, ποὺ ἦσαν λίγο ἀραιὰ ὅμως καὶ ἀπὸ μὴ λαμπρὴ γενειάδα, κομμένη πολὺ κοντῇ. Τὸ στόμα του πορφυροῦσε μὴ σπάνι ὁμορφίαν δείχνοντας δόντια, ποὺ εἶχαν μὴ ἀκτινοβολοῦσα λευκότητα. Καὶ τὸ βλέμμα του εἶχε τὴν ἴδιαν σβηρότητα ἐκφρασί, ποὺ εἶχε καὶ τὸ βλέμμα τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐνα καταδεχτικὸν καὶ καλόκαρδον γέλιο φώτισε τὸ πρόσωπό του. Μὰ οἱ τρεποὶ του γὰ νὰ δειγνέται καλὸς, ὅπως κ' ἡ ἐκφρασί τῆς χλωμῆς ὀφθαλμοῦ, μαρτυροῦσαν τὴν ὑπερκόπῃ καὶ τὴν ἐξάντλησιν, ποὺ προκαλεῖται μὴ διηγετικῇ ἐργασίᾳ. Αὐτὸς ὁ ἀνθρωπος ἦταν ὁ Ταῖν. Τὴ στιγμήν ποὺ μῆλκε, βροχὴ χειροκροτημάτων ποὺ ἐμοιάζε μὲ βροντὴν, ἀντήχησε στὸ γεμάτον ἀμφιθέατρο.

Ἀρχισε νὰ μιλᾷ χαμηλόφωνα, μὲ μὴ χαλαρωμένη φωνὴν σχεδόν, δίχως καμμίαν κίνησιν τῆς φρυσιονομίας του, δίχως καμμίαν χειρονομία. Κ' ἡ ἀπαγγελία του ἦταν μονότονη, ὁμοῖα σὲ κάθε τόνο, μὰ μαζὺ καὶ ἀπόλυτα γαλήνια. Μ' ὅλην τὴν ἀδυναμία τῆς φωνῆς του ὅμως, ὁ ἦχος τῆς εἶταν καθαρὸς, γεμάτος, κ' ὅσοι τὸν ἀκούον νὰ μιλᾷ μ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀναρωτιώμενοι, ἂν δὲ αὐτὸ δὲν ἀποτελοῦσαν μὴ κάποια ἀστείότητα, ἕνα στοίχημα—τόσον φανερὰ εἶταν ἡ ἀντίθεσις μετὰ τῆς ποιητικῆς του ἐκφράσεως, τοῦ περιγραφικοῦ τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἐκπληκτικῆς ὁμορφίας τοῦ ὅφους του, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ τὴν μονότονον ἀπαγγελίαν, τῆς στερεομένης ἀπὸ κάθε πάθος ἀπὸ τ' ἄλλο. Ἀκόμη ἐβλεπαν καθαρά, πῶς εἶχε κ' ὁ ἴδιος ἐπὶ γένει τῆς ἀξίας τῶν λόγων του. Μόνον σὺν περιέργειᾳ ἕνα τοπίο ἡ κάποιο ἔργο τέχνης, ἢ φωνὴν τοῦ ἐπερνε διαφορετικῇ χροιά, ὅμ βέβαια θερμότερη. Ἀλλ' ἡ ἀλλοίωσις αὐτὴ ὀφειλόταν σ' ἕνα ἐνθουσιαστικὸν διανοητικόν. Ὅμως σὲ Ταῖν καταλάβαιναν, πῶς ὅλοι τοῦτοι οἱ τρόποι του, ὅλη αὐτὴ ἡ «ἀγγλικὴ» ἀκαμψία, εἶτανε κατὰ

τὴν φυσικὴν τὸν Ταῖν, κ' ἂν δὲν ἀποτελοῦσαν μὴ ἐμφυτὴν ῥοπήν, ἀναμνήματα εἶταν τὸ πραγματικὸν καθρέφτισμα τοῦ «εἶνε» του. Μ' ἄλλα λόγια τρώμας στὴ σκέψιν, πῶς μποροῦσε νὰ ἀποκαλύψῃ τὰ αἰσθηματὰ του ἢ νὰ τοὺς κἀν ὑποπτευθῶν τῆς συγκινήσεως του. Γ' αὐτὸ τὸ λόγο πᾶσχιζε νὰ εἶνε ἀπόλυτος κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τὸ κατέφρανε. Δὲν ἐπεδίωκε τὴν ἐγκρασίαν τοῦ ἀκροατηρίου του, σὲ ὅσα ἔλεγε, μὰ ἀλλῇ καὶ σὺν λίγο ἀπὸ «περιοπῆς» τοὺς ἔδινε νὰ καταλάβουν, ὅτι εἶταν ἐλευθεροὶ ν' ἀποδεχθῶν ἢ ὅχι τὰ λόγια του. Ὡς τόσο ἂν καὶ ἤθελε νὰ κἀν τῆς διαλέξεως του μὴ ἀληθινὴ μυσταγογία, μολαταῦτα δὲν τὸ κατάρφανε.

Ὁ Ἰππολύτος Ταῖν γεννιήθηκε στὴ Βουζιερ τὸ 1828. Τὰ μεγάλα δάση τῶν Ἀρδένων, ἀρῆσαν βαθεῖα ἐντύπωσιν στὴν παιδικὴν του ψυχὴ καὶ δημιουργήσαν μέσα του ἕναν ἐρωτὰ πρὸς τὰ δάση καὶ τὸ δέντρο, σὺν νὰ ἐκδοκίμει γιὰ ζωντανὲς ὑπάρξεις—αὐτὸν τ

ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α' ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ἡ τέχνη εἶνε τόσο παλαιὰ ὅσον καὶ ἡ ἀνθρωπότης. Ἀπὸ τὰ πρῶτα τοῦ βήματος ὁ ἄνθρωπος, ἂν χωρίζεται πλέον ἀπὸ τὰ ζῷα καὶ χρησιμοποιεῖ βοηθήματα διὰ τὴν ζωὴν του δημιουργεῖ καὶ τὴν τέχνην. Στολίζει τὸ σπήλαιον τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖ ὡς κατοικία του, χαράσσει διακοσμητικὰ σχήματα εἰς τὰ ὅπλα του καὶ τὰ πρωτογεννῆ ἐργαλεῖα του.

Ἡ τέχνη εἶνε κατὰ ἔμφυτον, συγγεννᾶται μὲ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐκδηλοῦται εἰς πάντα τὰ ἔργα του. Καὶ ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ μὲ τὴν ἐκπληρωσιν τῆς ἀνάγκης, ἡ ὁποία τὸν βιάζει νὰ δημιουργῇ βοηθήματα διὰ τὴν ζωὴν του, νὰ κα-

Ρέννος. Ἐκ τοῦ σπηλαίου Μαρσοῦλα τοῦ ἄνω Γαρούνα

θιστῇ τὰ δημιουργήματά του ὡραιότερα καὶ εὐχαριστότερα.

Τὰ δείγματα αὐτὰ τῆς τέχνης τὰ ἀνευρίσκομεν εἰς τὰς πλέον σκοτεινὰς ἐποχὰς ὅπου δὲν φθάνει τὸ φῶς τῆς ἱστορίας.

Τὰ ἔργα τῶν προγόνων αὐτῶν τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου πολλάκις μᾶς καταπλήσσουν μὲ τὴν ἁρμονίαν τῶν γραμμικῶν συνδυασμῶν τὴν ἀλήθειαν τῶν κινήσεων τῶν ἀγρίων καὶ τῶν τιθασευμένων ὑποζυγίων, τοῦ σπηλαιώδους ἀνθρώπου. Καὶ θὰ εἴχομεν ἴσως καὶ ἄλλα καταπληκτικώτερα δείγματα ἂν ὁ χρόνος δὲν ἐξήλειφε τὰ δείγματα τῆς μακρυνῆς αὐτῆς τέχνης.

Ἡ προϊστορικὴ ἀρχαιολογία, ἐπιστήμη, ὀλίγα ἔτη ἀριθμοῦσα, μὲ τὴ βοήθειαν τῆς μονολογίας, παλαιοντολογίας καὶ ἀνθρωπολογίας, προσπαθεῖ νὰ ἐξετάσῃ καὶ ἀναπαραστήσῃ τὴν βρεφικὴν αὐτὴν τέχνην τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ἐργαλεῖα του

Ρέννος καὶ Βίσσων. Ἐκ τοῦ σπηλαίου τοῦ Ἀλταμίρα ἐν Ἰσπανίᾳ.

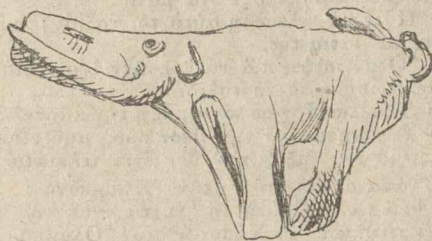
τὴν κατοικία του καὶ ἐν γένει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰς γενικὰς του γερμᾶς. Ἡ προϊστορικὴ τέχνη χωρίζεται εἰς δύο μεγάλας περιόδους, τὴν παλαιολιθικὴν ἐποχὴν ἢ τοῦ λαξευμένου λίθου καὶ τὴν νεολιθικὴν, ἢ τοῦ στιλπνοῦ λίθου. Ἡ Γεωλογία διαιρεῖ εἰς πέντε μεγάλας ἐποχὰς τὴν ἱστορίαν τῆς γῆς ἀπὸ τῆς στερεοποιήσεως τοῦ φλοιοῦ τῆς. Τὴν πρῶτην ἐποχὴν ἀποκαλεῖ ἀρχέγονον καὶ τὰς ἄλλας πρωτογενῆ, δευτερογενῆ, τριτογενῆ καὶ τεταρτογενῆ. Ἡ τεταρτογενὴς ἐποχὴ μᾶς δίδει τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ μαζί μὲ αὐτὴν καὶ τὰ πρῶτα δείγματα τῆς τέχνης.

Βεβαίως εἶνε πολὺ ἀμυδρὰ καὶ ἀβέβαια καὶ χρειάζεται πολλὴ καὶ καλὴ θέλησις, διὰ νὰ κατατάξῃ κανεὶς εἰς ἔργα τέχνης, τὴν χονδροειδῆ καὶ διὰ λίθων λάξευσιν τοῦ ὀψιδιανοῦ λίθου καὶ τὴν κατασκευὴν ἐργαλείων καὶ ὅπλων ἐκ λίθων. Καὶ ὅμως ἡ ἀρχὴ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν πρῶτην προσπάθειαν τοῦ ἀνθρώπου τῆς τεταρτογενεῖς ἐποχῆς, νὰ εὐρύνη τὸ σπήλαιόν του, τὴν στέγην καὶ τὴν

ἀνάπαυσίν του, καὶ νὰ μεταμορφώσῃ τὴν ἀπόκριμνον καὶ βραχώδη εἰσοδὸν του εἰς βαθμίδας.

Ἡ ἐποχὴ αὕτῃ κατὰ τοὺς γεωλόγους ἀνέρχεται εἰς 100.000 (:) ἔτών. Εἶνε ἡ ὀνομαζομένη Χελεανὴ ἐποχὴ καὶ τὰ λείψανά της εἶνε πυριτόλιθος, πεπλατυσμένος ἢ φσειδῆς, λαξευμένος πρωτογενῶς διὰ κυπημάτων σκληροτέρων λίθων.

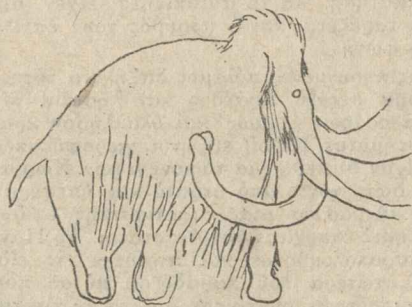
Ἡ μετ' αὐτὴν Ἀχελειανὴ ἐποχὴ, (75.000 ἔτη π. χ. (:)), μᾶς παρουσιάζεται μὲ πλέον τακτοποιημένα ἐργαλεῖα. Ἡ λάξευσις τῶν πυριτολί-

Εἰδώλιον Μαμούθ

θων γίνεται καὶ ἀπὸ τὰς δύο ἐπιφανείας, εἶνε λεπτοτέρα καὶ δὲν ἀφίνει καμμίαν ἀμφιβολίαν ἐπὶ τῆς διὰ καταργασίας προελεύσεώς των ἐν τῇ προηγουμένης ἐποχῇ δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ ἡ καταργασία των καὶ νὰ ἀποδοθῇ εἰς τυχαίας ἀποτριβὰς.

Ἡ τρίτη περίοδος τῆς παλαιολιθικῆς ἐποχῆς, ἡ Μουστεριανὴ (50.000 ἔτη π. χ. (:)), μᾶς δίδει καταφανῆ πρῶτον καὶ ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ἐργαλεῖα πολλαπλασιάζονται λα-

Χάραγμα ἐπὶ σπηλαίου Γκλουπέλ

ξεύονται καλλιτέριον εἰς αἰχμὰς καὶ τεμνοῦσας ἐπιφανείας. Μὲ αὐτὰ τὰ πρωτογενῆ ἐργαλεῖα κατασκευάζει διάφορα ἀντικείμενα ἀπὸ ὅστων ἴσως καὶ βελόνας πρὸς γραφὴν τῶν πρῶτων ἐκ δερμάτων ἐνδυμάτων. Ἡ χρονολογία τῶν ἐποχῶν αὐτῶν ἂν δὲν εἶνε αὐθαίρετος, εἶνε ὅμως πολὺ συζητήσιμος ὅπως καὶ τὰ εὐρήματα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶνε λίαν ἀμφίβολα καὶ δυνάμενα νὰ ἀποδοθῶν εἰς τυχαίας ὁμοιότητας πρὸς χειροποίητα καὶ ἀπὸ σκοποῦ εἰργασμένα ὅπλα καὶ βοηθήματα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ὀνομασία τῶν περιόδων τούτων τῆς παλαιολιθικῆς ἐποχῆς ἐδόθη ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν μερῶν ὅπου ἀνευρέθησαν κατὰ πρῶτον λείψανα τῶν πολιτισμῶν τούτων.

Ἡ Χελεανὴ ἐκ τοποθεσίας τῶν γαλλικῶν διαμερισμάτων τοῦ Σηκουάνα Μάρνη. Ἡ Ἀχελειανὴ ἐκ τοῦ Σαιν - Ἀχέλ τοῦ διαμερισματος Σόμ, ἡ Μουστεριανὴ ἐκ τῆς πόλεως τῆς Γαλλίας.

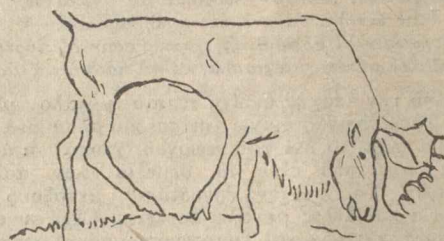
Ὄναγρος. Ἐκ τοῦ σπηλαίου τοῦ Γκλουπέλ

κῆς Δορδόνης τὸ Μουστιε ὀνομασθὲν διὰ τὰ φαβεντιανὰ ἀγγεῖά του. Ἡ δὲ Οριγνασιανὴ ἐκ τοῦ Οριγνάνου τοῦ διαμερισματος τοῦ Ἀνω Γαρούνα.

Ἡ βεβαιότερα ἐμφάνισις τῆς Τέχνης εἶνε κατὰ τὴν οριγνασιανὴν ἐποχὴν (25.000 π. χ. (:)). Μᾶς παρουσιάζεται διὰ χαραγμάτων ἐπὶ δια-

φόρων κατασκευασμάτων ἀπὸ ὀψιδιανῶν λίθων, ὅστων, κέρατα καὶ χαυλιόδοντας προϊστορικῶν ζώων. Τὰ χαραγματα δὲν εἶνε τυχαῖα ἀλλὰ ἀποτελοῦν συγκροτήματα διακοσμητικὰ ἐξ εὐθειῶν καὶ καμπύλων γραμμῶν, συγκέντρων εἰδῶλων καὶ ἐλλείψεων. Ἰσως κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς Οριγνασιανῆς ἐποχῆς νὰ δύναται νὰ καταταχθῶσι τὰ ὅραια καὶ πραγματικὰ καλλιτεχνικὰ χαραγματα ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τῶν σπηλαίων. Τὰ χαραγματα ταῦτα ἀπεικονίζουν ζῷα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐκλείποντα σήμερον, μαμουθίων καὶ ἄλλων παχυδέρμων, ρέννων, ἱππῶν, βισσῶνων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀναφαίνονται κατὰ πρῶτον καὶ πλαστικὰ ἔργα, ὁμοιώματα ἀνθρώπων, τερατομόρφων καὶ στεατοπόγων.

Τὰ ὡραιότερα δείγματα τῆς τέχνης ταύτης εὐρίσκονται εἰς τὰ ἐν Ἰσπανίᾳ σπήλαια τῆς Ἀλταμίρας, ὅπου εἰς μήκος 280 μέτρων τὰ τοιχώματά των εἶνε διακόσμητα ἀπὸ εἰκόνας ζώων

Ρέννος βόσκων

τόσον ζωηρὰ καὶ ἐλεύθερα σχεδιασμένων, ὥστε πολλοὶ ἐδίστασαν νὰ τὰ ἀποδώσουν εἰς χεῖρας τόσο ἀπομακρυσμένης ἐποχῆς καὶ ἐθεώρουν ταῦτα ἐπὶ μακρόν, ὡς ἔργα μᾶλλον προηγμένων ἀνθρώπων.

Μαζὺ μὲ τὴν τέχνην αὐτὴν ἀναφαίνονται ἐργαλεῖα πλέον εἰργασμένα, λόγχαι καὶ αἰχμαὶ βελῶν ὡς καὶ ἀγάλματα ὑποτυπώδους μορφῆς καὶ πάντοτε μὲ σώματα παραμορφωμένα, στεατοπυγες, παχυγαστρος καὶ μεγαλόμαστοι ἄνθρωποι, ἰδίως γυναῖκες, ἔφ' ὅσον δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ φύλον ἐπὶ τῶν πρωτογενῶν τούτων ἐργῶν τῆς τέχνης.

Ἡ συστηματικὴ παραμόρφωσις τοῦ σώματος τῶν εἰδωλίων τούτων δύναται νὰ γεννήσῃ ὑπονοίας ὅτι πρόκειται περὶ λατρευτικῶν ἀντικειμένων καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐγεννήθη καὶ ἡ θρησκεία εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐμφυτος ἔρόπον τινὰ καταφυγὴ εἰς ὑπερφυσικὸν προστατὴν ἢ δυσώπησιν τῆς ὀργῆς του ἐκδηλομένη διὰ τῆς ταραχῆς τῶν στοιχείων καὶ τῶν γεωλογικῶν μεταβολῶν, τελευταίων σπασμῶν τῆς ψυχθεΐσης ἐπιφανείας τῆς γῆς. Ἡ παραμόρφωσις αὕτη τῶν προϊστορικῶν εἰδωλίων φθάνει μέχρι τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀπαντᾷται καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς πρωτογόνους λαοὺς ἀνεξερευνήτων μερῶν, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς νηπιώδη πολιτισμὸν καὶ παράγουσιν ἔργα ὅμοια πρὸς τὰ τῆς λιθίνης ἐποχῆς καὶ ἰδίως τῆς δευτέρας περιόδου αὐτῆς, τοῦ στιλπνοῦ λίθου.

Ἰσως τὰ παραμορφωμένα ταῦτα εἰδῶλα ἂν δὲν εἶνε ὁμοιώματα θεοτήτων, εἶνε ἀφιερῶματα πρὸς θεοτήτας, ἱκετῶν ἰσσεως

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΑΚΡΥ

Τὸ βράδυ πέθανε ἡ παιδοῦλα
Ποῦ ἀποστάσει τὴν ἀγνὴν
Ἰσως ἡ ἀγνὴ τῆς ἡ ψυχῆς
μὲ τ' ἀστρά θάλλῃς νὰ βγῇ
Καὶ τὴν ἀστὴρ θάλλῃς γίνῃ
Τὸν οὐρανὸν γὰρ νὰ ὁμορφύνῃ.

ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΛΑΧΑΣ

ΑΓΑΠΕΣ

Ἀγάπες, ποὺ σβηνόσαστε
ἀργὰ σὴν δύμησι μου,
πόσες ἐλπίδες, ὄνειρα
στέρετε σὴν ψυχῇ μου.
Κι' ὅμως καμμιά δὲ μπόρεσε
τὸν πόνο μου νὰ νοιώσῃ,
ποὺ κρύβω μὲς στὰ στήθη μου
καὶ νὰ τὸν βάλω σὴν ὁρμή.

Περίσση Θήρας 1927.

ΦΙΛ. ΚΑΤΣΙΠΗΣ